

egy új olvasói réteg a maga sajátos igényeivel: a nők. Megnövekszik szerepe, olvasóköri és klubok alakulnak, ahol az aktuális könyvek tartalmát vitátk. A nyomtatás hatást gyakorolt a képzőművészetekre és A képzőművészet terén a reneszánsz által meghonosított illuzionista önbűző válfajai virágoztak, hozzászoktatva a polgári közönséget ahhoz, a két dimenzióban ábrázolt térbeliséget, s annak különböző jelentés- A létrejövő akadémiák révén megfogalmazódtak a kánonok, s a műértő évtől megkezdődött a feltétele az esztétikai reflexiók elméleti megfo- kátnak vitátk. A nyomtatott kották révén nemcsak a zene alkotása és előadása vá- taolvasás külön oktatás tárgyát képezte), hanem egyre gyakoribb lesz, dvelő polgárok házizenekarokat alkotva, otthonaikban is muzsikálnak, k száma. Új műfajok is keletkeztek – opera, lyeket főleg az előkelő és olykor műértő közönség tekintett meg és hall- e a színházat a társasági élet új fórumává. Ugyanakkor a városéptészet-

Konferencia...
25 lat...
4 do 6...
ym Cen...
100 proc. go...
ematyk...
uju do pie...
izowanej prz...
MCK w 1993 r. - Kie...
y ją organizowaliśmy, była wielkim...
ydarzeniem, na które zjechali najk...
ięksi intelektualści Europy Środ...
owo-Wschodniej. Tym razem nie...
zymyamy się klucza dyskusji wyłacz...
nie na temat związków z naszymi naj...
izysznymi sąsiadami. Geopolityka...
ceszają od tamtej pory istotnie się...
mienia - tłumaczył podczas wczoraj...
nej konferencji prasowej dyrektor...
CK prof. Jacek Purchla. - Zgodnie...
duchem globalizacji sięgamy na ca...
Europe. W trzydniowej dyskusji...
damy sobie też pytanie, czy Kra...
w leży nad Morzem Śródziemnym.
W ostatnim dniu konferencji...
czerwca, o godz. 19 o dialogu między...
kulturowym i tym, co rodzi się zesp-

A istnije sporo związków Krakowa z tantym kregiem kulturowym. Ane-

nie istotne w perspektywie wydarzeń na Ukrainie czy arabskiej wiosny.

W programie konferencji znalazło się 13 sesji naukowych poświęconych m.in. stereotypom i autostereotypom, stosunkom polsko-rosyjskim, islamofobii, strategiom budowania pamięci zbiorowej. Zaplanowano również cztery otwarte dla publiczności debaty.

Uczestnicy pierwszej z debat, „Dwadzieścia lat po. O sobie i »naszych« krajach” (5 czerwca, godz. 11-13), będą się zastawali nad zmianami w państwach Europy Środkowej w ciągu ostatnich 25 lat. W ramach sesji II-13, będą się zastawali nad zmianami w państwach Europy Środkowej w cią-

Un ensemble d'universitaires ont été mis à contribution pour interroger de manière transversale le concept polysémique et aux réalités multiples qu'est la minorité.

Un ensemble d'universitaires ont été mis à contribution pour interroger de manière transversale le concept polysémique et aux réalités multiples qu'est la minorité. Une partie des textes définit d'abord l'approche théorique puis les suivantes déclinent le thème des revendications identitaires, le basculement de minorité à majorité, les langues et les territoires, et enfin les représentations et les réalités identitaires. Ces réflexions sont celles qui ont été communiquées lors d'un colloque organisé par l'Université de Bretagne Sud-Lorient en 2004 dont l'intitulé est celui de l'ouvrage.

ZADIE SMITH, a novelist born to a black Jamaican mother and a white British father, recently recalled that when she was growing up in Willesden Green, a London district with a large immigrant population, "nothing could be more normal than a mixed-race girl". The surprise, she said, was entering publishing and finding that people thought it unusual. Nobody could get that impression now: Britons are mixing at extraordinary rates.

The 2011 census revealed a country that is decreasingly white and British. England's ethnic-minority population has risen from 8.5% of the total in 2001 to 14%. But the biggest single increase was in the number of people claiming a mixed-ethnic backgro-

Agnieszka Szymańska Agnieszka Hess

MNIEJSZOŚCI NARODOWE, ETNICZNE I RELIGIJNE W PRZEKAZIE MEDIÓW

Slawische Minderheiten für ein eigenes Parla-

Einige Vertreter der slawischen Minderheiten kämpfen für ein eigenes Parlament. Der Vorstoß ist heftig...

Brauchen die in Deutschland lebenden slawischen Minderheiten ein eigenes Parlament? „Unbedingt“, sagt der promovierte Kulturwissenschaftler Agnieszka Hess, Sprecher der „Initiative für eine demokratische sorbisch/wendische Volksversammlung“ (Sorbische Minderheiten in Deutschland), die sich für eine Gesetzesinitiative in Brandenburg starkmacht.

Einige Vertreter zähle die Initiative, unterstützt werde sie aber von den Angehörigen der seit Jahrhunderten bestehenden slawischen Minderheiten. In Brandenburg gilt bisher die 1990 gegründete Domowina, der Dachverband vornehmlich Regionalverbänden sowie zahlreichen sorbischen Vereinen mit mehreren Mitgliedern.

Für die Parlaments-Initiative ist es bisher lediglich ein Verein, der sich um die Sprache und Kultur kümmert, aber keine offiziell legitimierte Vertretung der Minderheiten in Deutschland weitauß mehr Rechte erhalten müßten.

La mayor parte de sociedades se hallan en grupos raciales, étnicos y culturales. La clasificación usual que se les da es "minorías", según el caso. Estas minorías son el resultado de una estratificación por clases,

en megfogalmazódtak a kánonok, s a műértő évtől megkezdődött a feltétele az esztétikai reflexiók elméleti megfo- kátnak vitátk. A nyomtatás hatást gyakorolt a képzőművészetekre és A képzőművészet terén a reneszánsz által meghonosított illuzionista önbűző válfajai virágoztak, hozzászoktatva a polgári közönséget ahhoz, a két dimenzióban ábrázolt térbeliséget, s annak különböző jelentés- A létrejövő akadémiák révén megfogalmazódtak a kánonok, s a műértő évtől megkezdődött a feltétele az esztétikai reflexiók elméleti megfo- kátnak vitátk. A nyomtatott kották révén nemcsak a zene alkotása és előadása vá- taolvasás külön oktatás tárgyát képezte), hanem egyre gyakoribb lesz, dvelő polgárok házizenekarokat alkotva, otthonaikban is muzsikálnak, k száma. Új műfajok is keletkeztek – opera,

Un ensemble d'universitaires ont été mis à contribution pour interroger de manière transversale le concept polysémique et aux réalités multiples qu'est la minorité. Une partie des textes définit d'abord l'approche théorique puis les suivantes déclinent le thème des revendications identitaires, le basculement de minorité à majorité, les langues et les territoires, et enfin les représentations et les réalités identitaires. Ces réflexions sont celles qui ont été communiquées lors d'un colloque organisé par l'Université de Bretagne Sud-Lorient en 2004 dont l'intitulé est celui de l'ouvrage.

derheit kämpfen für ein eigenes Parla- ment. Der Vorstoß ist heftig... Brauchen die in Deutschland lebenden slawischen Minderheiten ein eigenes Parla- ment? „Unbedingt“, sagt der promovierte Kulturwissenschaftler Agnieszka Hess, Sprecher der „Initiative für eine demokratische sorbisch/wendische Volksversammlung“ (Sorbische Minderheiten in Deutschland), die sich für eine Gesetzesinitiative in Brandenburg starkmacht.

**MNIEJSZOŚCI NARODOWE,
ETNICZNE I RELIGIJNE
W PRZEKAZIE MEDIÓW**

Dziennikarstwo, Media i Komunikacja Społeczna

W serii Dziennikarstwo, Media i Komunikacja Społeczna ukazały się:

Media a integracja europejska, red. Teresa Sasińska-Klas, Agnieszka Hess, Kraków 2004

Media. Władza. Prawo, red. Maria Magoska, Kraków 2005

Bogdan Fischer, Weronika Świerczyńska-Głownia, *Dostęp do informacji ustawowo chronionych, zarządzanie informacją. Zagadnienia podstawowe dla dziennikarzy*, Kraków 2006

Promocja małej i średniej przedsiębiorczości w Unii Europejskiej, red. Agnieszka Hess, Kraków 2007

Teresa Sasińska-Klas, Agnieszka Szymańska, *Małopolski przedsiębiorca na rynku Unii Europejskiej. Założenia, doświadczenia, rezultaty*, Kraków 2007

Wybory samorządowe w kontekście mediów i polityki, red. Maria Magoska, Kraków 2008

Andrzej Nowosad, *Władza i media w Bułgarii*, Kraków 2008

Agnieszka Szymańska, *Pomost medialny. Rola mediów w międzynarodowej komunikacji politycznej na przykładzie relacji polsko-niemieckich*, red. Agnieszka Hess, Kraków 2009

Magdalena Hodalska, *Śmierć Papieża, narodziny mitu*, Kraków 2010

Agnieszka Szymańska, *Medialne fiasko zjednoczenia? Rola prasy prestiżowej w sytuacji przełomu politycznego na przykładzie niemieckiego zjednoczenia*, Kraków 2010

Teresa Sławińska, *Prasa regionalna na nowe czasy? Historia sukcesu francuskiego przedsiębiorstwa prasowego Ouest-France*, Kraków 2011

Michał Bukowski, Jarosław Flis, Agnieszka Hess, Agnieszka Szymańska, *Opcja czy osoba? Upartyjnienie versus personalizacja w wyborach samorządowych*, Kraków 2011

Monika Wawer, *Dziennikarze o sztuce, czyli opowieści medialnie nielogiczne*, Kraków 2012

Przodownicy prasy, red. Rafał Wietoszek, Kraków 2013

Beata Klimkiewicz, *A Polyvalent Media Policy in the Enlarged European Union* initiates English editions in this series, Kraków 2013

Agnieszka Szymańska, Agnieszka Hess, *Mniejszości narodowe, etniczne i religijne w przekazie mediów. Metodologia międzynarodowych badań porównawczych*, Kraków 2014

W przygotowaniu:

Jarosław Flis, *Złudzenia wyboru*

Weronika Świerczyńska-Głownia, *Ewolucja rynku telewizyjnego w Polsce*

Agnieszka Szymańska
Agnieszka Hess

**MNIEJSZOŚCI NARODOWE,
ETNICZNE I RELIGIJNE
W PRZEKAZIE MEDIÓW**

Metodologia międzynarodowych
badań porównawczych

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

Seria: Dziennikarstwo, Media i Komunikacja Społeczna

Rada redakcyjna serii

prof. dr hab. Tomasz Goban-Klas
prof. dr hab. Maciej Kawka
prof. dr hab. Walery Pisarek
dr hab. Teresa Sasińska-Klas, prof. UJ
dr hab. Małgorzata Lisowska-Magdziarz
dr hab. Maria Magoska
dr hab. Andrzej Nowosad
dr hab. Agnieszka Hess
dr Agnieszka Szymańska

Recenzent

dr hab. Dorota Piontek, prof. UAM

Projekt okładki

Małgorzata Flis

Książka dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński ze środków Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej oraz Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej

© Copyright by Agnieszka Szymańska, Agnieszka Hess & Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Wydanie I, Kraków 2014
All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3753-9

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-663-23-81, tel./fax 12-663-23-83
Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Spis treści

Wstęp.....	7
1. Znaczenie mediów w komunikacji międzynarodowej i międzykulturowej.....	9
1.1. Zakres znaczeniowy pojęć komunikacja międzynarodowa i komunikacja międzykulturowa.....	9
1.2. Mediatyzacja codzienności – medialne konstrukcje rzeczywistości i ich znaczenie w obszarze komunikacji międzykulturowej.....	12
2. Tradycja badań nad mniejszościami narodowymi i etnicznymi i zjawiskiem migracji. Zakres definicyjny wybranych pojęć i obowiązujący stan prawny dotyczący kwestii mniejszości.....	23
2.1. Tradycja badań nad mniejszościami.....	23
2.2. Podstawowe pojęcia stosowane w obszarze badań nad etnicznością. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce i ich prawa podstawowe.....	31
3. Metodologia badań przekazu mediów na temat mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w międzynarodowych analizach porównawczych.....	37
3.1. Pola zainteresowań badawczych w studiach nad komunikowaniem masowym.....	37
3.2. Interdyscyplinarność badań nad komunikowaniem masowym.....	39
3.3. Analiza zawartości i analiza dyskursu jako metody i techniki opisu zawartości periodycznych kanałów masowych.....	42
3.3.1. Analiza zawartości.....	43
3.3.2. Analiza dyskursu.....	46
3.4. Badania zawartości mediów jako metoda w międzynarodowych analizach porównawczych.....	50
4. Problemy metodologiczne w międzynarodowych badaniach porównawczych posługujących się analizą zawartości – studium przypadku <i>Pilot Media Project – experts and research groups for the analysis of media content</i> Europejskiej Agencji Praw Podstawowych (FRA – European Union Agency for Fundamental Rights).....	55
4.1. Podstawowe informacje i założenia <i>Pilot Media Project – experts and research groups for the analysis of media content</i> Europejskiej Agencji Praw Podstawowych (FRA).....	55

4.2. Struktura badań i konstrukcja narzędzia pomiaru zastosowanego w <i>Pilot Media Project – experts and research groups for the analysis of media content</i> Europejskiej Agencji Praw Podstawowych (FRA)	61
4.3. Zastrzeżenia metodologiczne dotyczące założeń badawczych i narzędzia pomiaru zastosowanego w <i>Pilot Media Project – experts and research groups for the analysis of media content</i> Europejskiej Agencji Praw Podstawowych (FRA)	91
4.4. Postulaty zmian technicznych i metodologicznych dotyczące założeń badawczych i narzędzia pomiaru zastosowanego w <i>Pilot Media Project – experts and research groups for the analysis of media content</i> Europejskiej Agencji Praw Podstawowych (FRA)	103
Zakończenie	117
Spis ilustracji	121
Bibliografia	123
Aneks.....	129

Wstęp

Pytanie o to, jaką rolę odgrywają współczesne media w procesie integracji mniejszości narodowych i etnicznych, a także migrantów, jest tematyką cieszącą się w krajach Europy Zachodniej sporym zainteresowaniem badaczy. Na kontynencie europejskim brak jest jednak jednolitej tradycji badawczej, a istniejące podejścia są często przeciwstawne wobec siebie, a nierzadko nawet sprzeczne. Tym większym wyzwaniem jest więc próba analizy medialnego wizerunku mniejszości, której celem byłoby porównanie sposobu prezentacji tematyki mniejszości w mediach różnych krajów. Podstawowym powodem istnienia tych rozbieżności jest specyfika samego przedmiotu badań. Istniejące podejścia różnią się bowiem na przykład w zależności od typu mniejszości, ewentualnie charakteru migracji – innych w przypadku byłych państw kolonialnych (takich jak Francja, Holandia, Wielka Brytania) niż w przypadku państw przyjmujących tak zwanych gasterbeiterów (m.in. Niemcy, Szwajcaria, kraje skandynawskie) czy też państw tradycyjnie zamieszkiwanych przez różne narodowości, grupy etniczne i wyznawców różnych religii (m.in. Węgry, Rumunia, a także Polska). W odniesieniu do migrantów charakterystyka zjawiska migracji zmienia się także w zależności od kierunku, w jakim się ona dokonuje (emigracja z południa na północ jakościowo różni się od migracji ze wschodu na zachód kontynentu europejskiego), a także jej charakteru (emigracja zarobkowa jakościowo różni się od emigracji np. politycznej). Także wielość dyscyplin naukowych podejmujących tematykę badań nad różnorodnymi aspektami obecności i charakteru samych mniejszości powoduje olbrzymią różnorodność stosowanych metod i technik badawczych, które są wykorzystywane do analizy i jakościowego opisu tych mniejszości. W przypadku międzynarodowych projektów dotyczących badania przekazu mediów w celu identyfikacji medialnego wizerunku mniejszości nie mniej ważnym powodem istnienia tak wielu rozbieżności jest wreszcie odmiennosc i specyfika narodowych systemów medialnych, różniących się od siebie w poszczególnych krajach, a także specyfika samych mediów w poszczególnych krajach. W rezultacie istnieje bardzo zróżnicowany wachlarz możliwych stanowisk i podejść badawczych odnośnie do tej kwestii.

Niniejsza publikacja stanowi swoiste podsumowanie i zarazem kontynuację europejskiego projektu pilotażowego¹, w którym obie autorki brały udział w charakterze ekspertów. Jego celem było opracowanie uniwersalnego narzędzia badawczego i takiego zestawu kategorii badawczych, które umożliwią analizę medialnego wizerunku mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w dyskursie medialnym różnych państw członkowskich Unii Europejskiej.

O tym, jak trudne było to zadanie, świadczyć może fakt, że przetestowane w badaniach pilotażowych narzędzie badawcze nie uzyskało rekomendacji większości grup ekspertów biorących udział w projekcie. Stąd, na bazie zdobytych doświadczeń, a także pozyskanych danych, powstała potrzeba powtórnej analizy materiału badawczego, jej uzupełnienia, a następnie opracowania narzędzia pomiaru, które będzie przydatne do badań porównawczych, których wyniki pozwoliłyby na uchwycenie tendencji i modeli zachowań mediów europejskich w odniesieniu do tematyki mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych. W sensie naukowym znaczenie projektu polega zatem na wzbogaceniu i rozbudowaniu metodologii dyscypliny. W sensie praktycznym ich rezultat pozwoli na diagnozowanie zjawisk społecznych, których znaczenie w multikulturowej Europie Wspólnot jest nader istotne.

Agnieszka Szymańska
Agnieszka Hess

¹ *Pilot Media Project – experts and research groups for the analysis of media content* Europejskiej Agencji Praw Podstawowych (FRA – European Union Agency for Fundamental Rights). Projekt był prowadzony od lutego do grudnia 2008 roku.

1. Znaczenie mediów w komunikacji międzynarodowej i międzykulturowej

1.1. Zakres znaczeniowy pojęć komunikacja międzynarodowa i komunikacja międzykulturowa

Studia nad komunikacją międzynarodową mają niejako podwójny rodowód. Z jednej strony wywodzą się z nauk politycznych i socjologii, a z drugiej – z antropologii i językoznawstwa. Specyfika przedmiotu ich refleksji powoduje także, że w obrębie tej dyscypliny coraz powszechniej integruje się różne podejścia naukowe. Interdyscyplinarność badań (studiów) nad komunikacją międzynarodową wynika między innymi z dynamiki zmian zachodzących w dziedzinie komunikowania we współczesnym świecie. W obliczu procesów globalizacyjnych dokonujących się na wielu płaszczyznach naszego życia, w tym również w zakresie komunikowania, słabnie kontekst „państwowości” w relacjach międzynarodowych, a media masowe coraz częściej wykorzystują elementy komunikacji interpersonalnej, stając się przestrzenią bezpośredniego kontaktu i wymiany kulturowej pomiędzy osobami różnej narodowości czy przynależącymi do różnych kręgów kulturowych. Pojęcie komunikacji międzynarodowej wiąże się więc albo z obszarem rozważań nad procesami komunikacji społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem nauk o mediach i komunikowaniu, albo z teorią stosunków międzynarodowych w obszarze nauk politycznych. Niniejsza książka mieści się w pierwszym nurcie tych rozważań.

Międzynarodowy aspekt komunikowania coraz częściej pojmowany jest przy tym, jak zauważa Jerzy Mikułowski Pomorski, jako otwarcie na ludzi innych kultur², a komunikowanie międzynarodowe definiuje się jako proces komunikacji społecznej w świecie, w którym uczestniczą podmioty należące do różnych narodów i grup etnicznych³. W takim ujęciu na pierwszy plan

² J. Mikułowski Pomorski, *Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Universitas, Kraków 2006, s. 47.

³ B. Ociepka, *Komunikowanie międzynarodowe*, Astrum, Wrocław 2002, s. 13; J. Olędzki, *Komunikowanie w świecie*, Oficyna Wydawnicza „Aspra”, Warszawa 1998, s. 20.

wysuwa się kontekst „narodowościowy”. Przy czym naród rozumiany jest tu w dwu postaciach: politycznej, w której jednostki reprezentowane są najczęściej przez państwo, oraz kulturowej, którą wyznacza wspólnota historycznych doświadczeń oraz stosunek do tradycji i wartości⁴. Naród rozumiany politycznie, wyrażający się przez państwo, ma predyspozycje do zachowywania samostanności i odróżniania się w międzynarodowym otoczeniu. Naród rozumiany kulturowo ma natomiast tendencję zarówno do rozszerzania sfery wzajemnych oddziaływań między narodami, jak i do zachowania kulturowej odrębności⁵. To z kolei pokazuje, jak trudno oddzielić znaczenie komunikowania międzynarodowego od międzykulturowego, które w bardzo szerokim ujęciu definiuje się jako porozumiewanie się w różny sposób ludzi przynależących do odmiennych kultur⁶. Jak zauważa Beata Ociepka, „różnice między narodami i grupami etnicznymi są elementami podziału, wyznaczającego relacje komunikowania międzykulturowego”⁷. Gerhard Maletzke, niemiecki badacz komunikacji interkulturowej, zwraca uwagę, że o interkulturowej komunikacji i interakcji mówimy wówczas, gdy uczestnicy aktu komunikowania przynależą do różnych kultur oraz, co nie mniej ważne, gdy są oni tego świadomi, to znaczy wiedzą, że ich interlokutor jest „inny”, a w tym sensie „obcy”⁸. Taki rodzaj komunikacji wymaga zatem rozszerzenia zakresu stosowanych w komunikacji kodów, konwencji, nastawienia i modeli zachowań poza zakres typowy dla sposobu komunikowania w obrębie systemu kulturowego przynajmniej jednego z partnerów komunikacji. Międzykulturowe w związku z tym będą, zdaniem Maletzke, wszystkie te relacje, w których centralną rolę w kształtowaniu naszego zachowania, nastawienia, odczuć, a także sposobu widzenia i rozumienia rzeczywistości, odgrywać będą nasza własna specyfika i odmienność innych, nasza własna tożsamość i tożsamość tych „innych”, nasza familiarność i obcość innych i wynikające stąd nasze wspólne poczucie bezpieczeństwa i/lub zagrożenia⁹. Komunikację międzynarodową Maletzke definiuje – analogicznie do prezentowanej przez siebie definicji komunikacji międzykulturowej – jako sytuację, w której akt komunikowania zachodzi pomiędzy ludźmi przynależącymi do różnych narodów. Komunikacja międzykulturowa dotyczy zatem ludzi przynależących do różnych kultur, a międzynarodowa ludzi przy-

⁴ J. Mikułowski Pomorski, *Jak narody...*, *op.cit.*, s. 50.

⁵ P. Rybicki, *Struktura społecznego świata*, PWN, Warszawa 1979, s. 262–263.

⁶ M. Ratajczak, *Komunikacja międzykulturowa – wybrane zagadnienia* [w:] *eadem* (red.), *Pomiędzy kulturami. Szkice z komunikacji międzykulturowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 11.

⁷ B. Ociepka, *Komunikowanie międzynarodowe...*, *op.cit.*, s. 23.

⁸ G. Maletzke, *Interkulturelle Kommunikation. Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen*, Westdeutscher Verlag, Opladen 1996, s. 37.

⁹ *Ibidem*.

należących do różnych narodów¹⁰. Pojęcie *komunikacja międzykulturowa* jest więc pojęciem szerszym i zawiera w sobie komunikowanie międzynarodowe.

Jerzy Mikułowski Pomorski wyróżnia trzy typy komunikacji międzykulturowej: *poprzezkulturową*, czyli porozumiewanie się różnych grup często mówiących różnymi językami, utożsamiających się z różnymi wartościami i zasadami oraz wyznających różne religie, ale przynależących do jednej wspólnoty narodowej; *pomiędzykulturową*, definiowaną jako porozumiewanie się przedstawicieli różnych grup narodowych i etnicznych, oraz *komunikację międzynarodową*, której wyznacznikiem jest instytucjonalna działalność państw¹¹ i która obejmuje wszelkie formy przepływu przekazów ponad granicami państw oraz relacje powstające na skutek tych przekazów¹².

Z jednej strony państwa nadal pozostają więc najważniejszymi uczestnikami międzynarodowych procesów komunikacyjnych (szczególnie politycznych)¹³, gdyż mimo łatwości, z jaką przekazy w dzisiejszym świecie pokonują granice administracyjne i kulturowe, ich granice nadal stanowią granice systemów medialnych, a polityka medialna jest nadal kształtowana przede wszystkim przez agendy tych państw. Z drugiej strony w warunkach pogłębiających się procesów globalizacji, a na kontynencie europejskim także procesu integracji, których efektem jest narastająca współzależność narodów i kultur, komunikowanie międzynarodowe przestało być domeną państwa narodowego i staje się w coraz większym stopniu komunikowaniem międzykulturowym.

Podążając za podziałem zaproponowanym przez Mikułowskiego Pomorskiego, uwagę zwrócić należy także na to, że jednym z wariantów komunikowania międzykulturowego jest, jak wspomniano wcześniej, komunikowanie *poprzezkulturowe*, dotyczące ludzi różnej narodowości lub/i przynależących do różnych kultur, ale zamieszkujących terytorium jednego państwa, to znaczy takie, które dokonuje się wewnątrz granic tego państwa (przesyłanie przekazu poprzez granice państw nie jest w tym wypadku konieczne; a przy okazji dokonuje się w obrębie jednego systemu medialnego). Także w takim ujęciu refleksja nad komunikacją międzykulturową pozwala skuteczniej współdziałać w kontaktach pomiędzy ludźmi przynależącymi do różnych kultur, nawet w obrębie społeczeństwa tego samego kraju.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ J. Mikułowski Pomorski, *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, wyd. 2, Kraków 2003, s. 11.

¹² B. Ociepka, *Dyplomacja publiczna jako forma komunikowania międzynarodowego* [w:] *eadem* (red.), *Dyplomacja publiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008, s. 18.

¹³ Wśród rozważań nad międzynarodową komunikacją w obszarze nauk o polityce, obok pojęcia dyplomacji politycznej i publicznej, znajduje się pojęcie dyplomacji medialnej. Więcej na ten temat w dalszej części niniejszego opracowania.

Jeśli zatem jednym z podstawowych zadań nauk społecznych jest zrozumienie i opisanie mechanizmów społecznego procesu konstruowania rzeczywistości, w której żyjemy, to w obszarze ich zainteresowania mieści się obserwacja różnych czynników wpływających na komunikację między ludźmi różnej narodowości i różnych kultur, zarówno w wymiarze instytucjonalnym, jak i jednostkowym. Za pewien typ analizy w tym zakresie uznaje się badanie stereotypów narodowych¹⁴. Analiza wizerunków mniejszości narodowych i etnicznych w danym społeczeństwie daje możliwość zaobserwowania dominujących w tej wspólnotce cech, wartości i postaw wobec grup mniejszościowych, a w konsekwencji pozwala na stawianie wniosków co do przyczyn takich, a nie innych zachowań i relacji między przedstawicielami „kultury dominującej” i „kultur mniejszości”.

1.2. Mediatyzacja codzienności – medialne konstrukcje rzeczywistości i ich znaczenie w obszarze komunikacji międzykulturowej

Jednym z integralnych elementów cechujących współczesne społeczeństwa informacyjne jest zjawisko mediatyzowania codzienności. Mediatyzacja¹⁵ codzienności dokonuje się przez media, tzn. polega na wpływie, jaki sposób obrazowania rzeczywistości w przekazie mediów wywiera na to, jak ostatecznie rzeczywistość postrzegają odbiorcy tychże przekazów medialnych. Istotnym elementem tego procesu są niemożliwe do uniknięcia deformacje i odkształcenia wizerunku rzeczywistości będącej treścią przekazu, które są obecne w przekazie mediów, a których zakres i natężenie zależy od wielu różnych czynników, w tym między innymi logiki działania mediów. Na początku XXI wieku życie bez mediów nie jest jednak możliwe, codzienność i media

¹⁴ J. Berting, Ch. Villain-Gandossi, *Rola i znaczenie stereotypów narodowych w stosunkach międzynarodowych: podejście interdyscyplinarne* [w:] T. Walas (red.), *Narody i stereotypy*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 1995, s. 15. Więcej na temat znaczenia stereotypu w tym kontekście [w:] A. Hess, A. Szymańska, *Pomost medialny. Rola mediów w międzynarodowej komunikacji politycznej na przykładzie relacji polsko-niemieckich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 56–69. Zob. także rozdział 1.2. niniejszego opracowania.

¹⁵ Winfried Schulz rozróżnia pojęcia: *mediatyzacja* i *medializacja*, które często w literaturze przedmiotu stosuje się zamiennie przy opisywaniu wzajemnego oddziaływania między mediami a społeczeństwem, mediami a polityką. Autor odchodzi od pojęcia *mediatyzacja* – przez media, na rzecz *medializacji*, która oznacza zmiany zachodzące zarówno w sferze mediów, jak i w społeczeństwie. W. Schulz, *Politische Kommunikation*, wyd. II zmienione, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2008, s. 324. Zob. także: M. Kolczyński, M. Mazur, S. Michalczyk (red.), *Mediatyzacja kampanii politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009; A. Hess, A. Szymańska, *Pomost medialny...*, *op.cit.*

przenikają się bowiem wzajemnie, a mediatyzacja codzienności dotyczy niemal wszystkich aspektów naszego życia.

Współczesne media masowe pełnią zasadniczo wiele różnorodnych funkcji społecznych. W procesie komunikacji publicznej środki komunikowania masowego wypełniają obecnie, obok klasycznej funkcji informacyjnej, polegającej na pośredniczeniu pomiędzy poziomem aktorów społecznych i politycznych a społeczeństwem, również cały szereg innych ról, które można analizować na wielu płaszczyznach. W odniesieniu do płaszczyzny jednostki (*poziom mikro*) media przede wszystkim pełnią funkcję informacyjną, orientacyjną, edukacyjną i doradczą. Poza tym media poprzez swój przekaz integrują obywatela z innymi członkami społeczeństwa, są dla niego przestrzenią interakcji społecznej, a coraz częściej także instrumentem aktywizacji jego politycznego współuczestnictwa. W wymiarze jednostki pamiętać należy również o funkcji rozrywkowej, którą pełnią media, a także o znaczeniu ich obecności z punktu widzenia psychologicznych potrzeb człowieka (funkcja eskapistyczna, tzw. „ucieczki od rzeczywistości”). Na płaszczyźnie instytucjonalnej (*poziom mezo*) media realizują w swoim przekazie funkcję artykulacji interesów i potrzeb społecznych, a także funkcję archiwizacji i organizacji dostępu do informacji (organizacja archiwów, banków danych). Ważną funkcję społeczną na tej płaszczyźnie media pełnią również jako nośniki reklamy, której obecność jest jednym z elementów poprawnego funkcjonowania wolnego rynku. Z kolei w odniesieniu do systemu politycznego, a nawet szerzej: społecznego, jako całości na płaszczyźnie *mezo*, to jest na płaszczyźnie organizacyjnej, media pełnią niezwykle ważną rolę krytyka i kontrolera organów władzy różnego szczebla. Na poziomie *makro*, czyli na poziomie społeczeństwa, media pełnią natomiast funkcję forum debaty publicznej, swoistego „ryнку opinii”, to znaczy w swoim przekazie generują i artykułują opinię publiczną, strukturyzują i hierarchizują agendę problemów społecznych i politycznych (funkcja mediów odnosząca się do *agendy setting* i *agendy building*). Na tym poziomie zadaniem mediów jest także tworzenie woli politycznej i motywacji, a w części także preformułowanie decyzji politycznych. Z punktu widzenia niniejszego opracowania do najważniejszych funkcji mediów na poziomie społeczeństwa jako całości należą jednak funkcja przekaźnika norm, wartości i tradycji społecznych oraz funkcja definiowania rzeczywistości poprzez przekaz mediów¹⁶.

Co więcej, środki masowego komunikowania są instrumentem konstrukcji rzeczywistości w podwójnym sensie: same ją konstruują oraz pomagają

¹⁶ Więcej na temat funkcji mediów w: A. Szymańska, *Medialne fiasko zjednoczenia? Rola prasy prestiżowej w sytuacji przełomu politycznego na przykładzie niemieckiego zjednoczenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 29. Autorka referuje m.in. ustalenia Winfrieda Schulza. Por. także: A. Hess, A. Szymańska, *Pomost medialny...*, *op.cit.*, s. 26–28.